Grundbogen til Religion C

Lene Madsen
Anders Nielsen
Sofie Reimick
Dorte Thelander Motzfeldt
Bodil Junker Pedersen
Trine Ryhave

SYSTIME >

Kapitel 1
af Lene Madsen & Sofie Reimick

BRILLEKURSUS

Religion i det senmoderne samfund

Guds død?

Den græske filosof Plutarch (ca. 45-120 e.v.t.) mente, at det var umuligt at finde et samfund uden religion. Alle samfund havde ritualer, institutioner eller forestillinger, der orienterede sig mod det metafysiske, dvs. det, der rækker ud over det fysiske. Men hvad ville han have sagt, hvis han havde levet i dag? Siden 1800-tallet har religion været udsat for voldsom konkurrence, især i den vestlige verden. Nu kan naturvidenskaben forklare menneskets opståen uden at inddrage Gud. Den religiøse moral er i højere grad blevet erstattet af en moderne etik, der hævder, at det er rigtigt at gøre det, der gavner flest mennesker frem for at gøre, hvad Gud har sagt. Denne udvikling, hvor religion gradvist adskilles fra og mister indflydelse på samfundslivet og moralen, kaldes **sekularisering**. Den tyske sociolog Max Weber (1864-1920) kalder processen for **affortryllelse**, da videnskaben giver rationelle (dvs. fornuftsbaserede) forklaringer på det, der tidligere var uforklarligt, og dermed fortrænger en magisk-religiøs tolkning af tilværelsen. Denne proces viste sig også hos filosoffer og videnskabsmænd som Marx, Freud og Nietzsche, der var enige om, at Gud ikke var andet end en forestilling skabt af mennesket. Tiden var derfor inde til at erklære Gud for død. Mennesket skulle selv formulere de værdier, man ville leve efter.

Men hypotesen om verdens affortryllelse viste sig ikke at holde. I 1979 tog et islamisk præstestyre under ledelse af Ayatollah Khomeini magten i Iran, som indtil da var blevet opfattet som et sekulariseret land. Den begivenhed er et led i en proces, hvor religion igen er blevet synlig i det offentlige rum. Da chilenske minearbejdere i 2010 undslap 69 dages fangenskab i en sammenstyrtet mine, var Gud den første, de takkede, selv om det var moderne højteknologisk udstyr, der havde hentet dem op. På Google scorer "religion" 2.010.000 hits, hvilket gør det til et af de mest populære søgeord på internettet. I danske medier er brugen af ordet Gud steget med 234 % fra 1995 til

2004. Også i film, reklamer og i den offentlige debat er religion blevet mere synlig. Der er derfor noget, der tyder på, at troen på Gud alligevel ikke er helt død.

Guds tilbagekomst i det senmoderne samfund

Religion er altså vendt tilbage i det offentlige rum i den vestlige verden. Man taler derfor om en **afsekularisering** – eller **genfortryllelse** – af samfundet.

Det senmoderne samfund (fra ca. 1980'erne) kan karakteriseres som et globaliseret og dynamisk samfund, der forandrer sig med stor hastighed. Afstande mellem verdensdelene afkortes på grund af udvikling inden for transport og kommunikation. Verden opleves derfor som mindre, samtidig med at vi bliver mere bevidste om, at der findes flere måder at tolke tilværelsen på. Det medfører, at man stiller spørgsmål ved gamle traditioner og hurtigere skal kunne tilpasse sig nye situationer. Vi reflekterer i stigende grad over, hvem vi er, og hvem vi gerne vil være, for identitet er blevet noget, vi selv definerer og skaber. Centralt i det senmoderne samfund er derfor øget *refleksivitet, individualisering* og *selviscenesættelse*. Det får også konsekvenser for religion, der bliver én blandt flere måder at designe sin identitet på. Men da religion tager form af den tid og den kultur, den er skabt i, er forestillingen om Gud i det senmoderne samfund derfor også forskellig fra synet på Gud i vores bedsteforældres moderne industrisamfund. På de følgende sider skal I undersøge, hvad der karakteriserer religion i det senmoderne samfund.

ØVELSE 1

DANSKERNES RELIGIØSITET I TAL

a) Karakteriser danskernes holdning til og brug af religion ud fra de statistiske oplysninger i tekst 1.

b) Er der nogen af tallene, du især undrer dig over?

c) Giver tallene et entydigt billede?

TEKST 1

Danskernes religiøsitet i tal

I 2008 viste en undersøgelse af danskernes værdier følgende:

Tror De på gud?

Ja	59 %
Nej	34 %
Ved ikke	7 %

Er De medlem af folkekirken eller et andet trossamfund?

Ja	88 %
Nej	12 %

Hænder det, at De beder en bøn, mediterer eller lignende?

Ja	48 %
Nej	51 %

Uanset om De går i kirke eller ej, vil De da mene, at De er ...

Troende	69 %
Ikke troende	20 %
Overbevist ateist	7 %
Ved ikke	4 %

Jeg har min egen måde at være i forbindelse med det guddommelige på, uden at gå i kirke eller til gudstjeneste. I hvor høj grad passer det på en skala fra 1 (det passer slet ikke) til 5 (det passer i høj grad)?

1	2	3	4	5	Ved ikke
20 %	8 %	21 %	19 %	30 %	2 %

Peter Gundelach: *Den danske værdiundersøgelse*, 2008

ØVELSE 2

RELIGION I DET SENMODERNE SAMFUND

a) Diskuter, om billederne (se side 14) viser noget generelt om religion i det senmoderne samfund.

b) Læs faktaboksen side 15. Hvor mange af de faglige begreber kan du anvende på billederne?

c) Udvælg et billede, der i særlig grad repræsenterer religion i nutiden. Argumenter for dit valg.

d) Hvordan stemmer billederne overens med det syn på religion, som medierne giver? Hvordan stemmer de overens med statistikken (tekst 1)? Vurder på den baggrund, om der var andre billeder, det havde været bedre at inddrage.

e) Diskuter, hvordan den senmoderne måde at udøve religion på, adskiller sig fra tidligere måder at være religiøs på. Hvilke billeder ville man have valgt til at repræsentere religion for 100 år siden?

◂ *Yoga på Times Square, New York.*

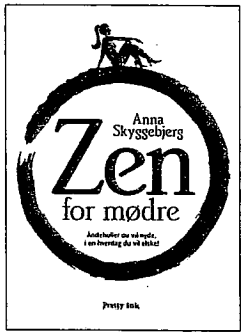

▲ *Forsidebillede til Anna Skyggebjergs bog* Zen for mødre *– en vejviser til mødre, der drømmer om åndehuller i en travl hverdag.*

◂ *Ung kvinde med tatoveringen "To live is Christ, to die is gain".*

◂ *Bryggeriet Djævlebrygs ateistiske øl "Gudeløs". For hver solgt flaske donerer bryggeriet 1 kr. til Ateistisk Selskab.*

▾ *Fredagsbøn på Rådhuspladsen i København.*

▾ *Biskop Erik Norman Svendsen i Christiansborg slotskirke.*

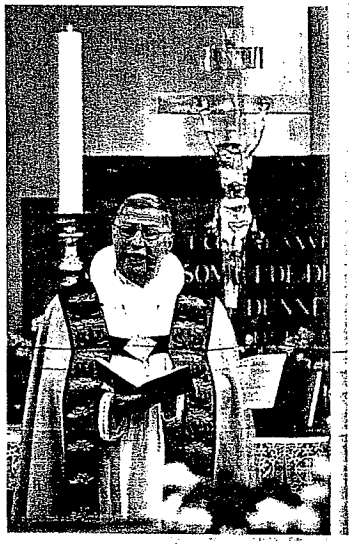

FAKTA OM RELIGION I DET SENMODERNE SAMFUND

SEKULARISERING OG AFSEKULARISERING

Sekularisering: Religion adskilles gradvist fra og mister indflydelse på centrale dele af samfundslivet og moralen i takt med, at naturvidenskaben overtager forklaringer på verdens indretning.

Afsekularisering: Religion bliver igen en synlig del af samfundet og fungerer på det personlige plan som identitetsmarkør.

GENFORTRYLLELSE

Betegnelse for den proces, at det igen er acceptabelt at tro på det, som den rationelle videnskab ikke kan forklare. Det kommer fx til udtryk i fascinationen af det spirituelle, fantasy-genren, alternativ helbredelse og new age.

DEN RELIGIØSE AKTØR

Det senmoderne menneske er et selvbestemmende individ, der aktivt og refleksivt tager stilling til religion. Religion bliver et spørgsmål om personligt valg, som man vælger til eller fra i overensstemmelse med ens overbevisning og ønsker.

PLURALISME

Pluralis betyder "flere". På grund af globalisering møder det senmoderne menneske flere religioner end tidligere, hvor kristendommen i den vestlige verden havde monopol på sandheden. Vi lever derfor i et pluralistisk samfund, hvor flere religioner konkurrerer om at tilbyde os den bedste forståelse af livet.

SYNKRETISME

Synkretisme betyder, at man udvælger elementer fra forskellige religioner og sætter dem sammen i en ny enhed. Man kan fx sammensætte elementer fra kristendom (tro på Jesus) og buddhisme (tro på reinkarnation), eller man kan kombinere religion med naturvidenskabelige forklaringer. Man kalder også denne udvikling for "det religiøse supermarked" eller "tag-selv-tro".

IKKE-INSTITUTIONALISERET RELIGION

At religion er institutionaliseret, betyder, at den er bundet til en bestemt social sammenhæng (fx en menighed ved den lokale kirke, centreret om præsten som autoritet) og har et bestemt indhold (fx et luthersk syn på frelse). Ikke-institutionaliseret religiøsitet er derimod mere flydende. Her sammensætter individet selv sin opfattelse og religiøse praksis. New age er et eksempel på en ikke-institutionaliseret religiøsitet.

POLARISERING

Polarisering betyder, at der er stærkt modsatrettede holdninger til religion og religioners rolle i samfundet. De seneste år har man fx oplevet en polarisering mellem religiøse og ateister/sekularister, som offentligt bekæmper religionens indflydelse i det offentlige rum.

MAKSIMALISME/MINIMALISME

Man skelner mellem forskellige grader af *religiøst engagement*:

Maksimalisme: Maksimalisters mål er, at hele tilværelsen underordnes religionen, både privat og offentligt. Jehovas Vidner er et eksempel på maksimalisme.

Minimalisme: Minimalister derimod inddrager kun religionen i deres liv i et meget lille omfang. Kristne, der kun bruger kirken til barnedåb, bryllup og begravelse, er eksempler på minimalister.

Hvad er religion?

Ethvert videnskabeligt fag vil gerne præcist kunne forklare, hvad man undersøger. Biologer studerer fx alle levende organismer, mens lægevidenskaben interesserer sig for den menneskelige organisme. Religionsvidenskab er optaget af religion. Ligesom "levende organismer" er en fællesbetegnelse for forskellige former for liv, fra celler til mennesker, så er religion også en samlebetegnelse. Men for hvad? Vi er ikke i tvivl om, at billederne på side 14 handler om religion, men vi mangler stadig at definere, hvad religion er. En definition skal være så bred, at den kan indeholde alt det, vi umiddelbart opfatter som religion. Samtidig skal den være så snæver, at den udelukker det, vi ikke mener er religion. Definitionen skal med andre ord afgrænse fænomenet religion fra det, der ligner, men ikke er, religion. Er Scientology fx en religion? Den opfattes af religionsforskere som en religion, men er ikke godkendt som trossamfund i Danmark. Og hvad med de FCK-tilhængere, der i 2005 søgte om tilladelse til, at deres fanklub blev godkendt som religion?

DEFINITION AF RELIGION **ØVELSE 3**

a) Læs definitionerne nedenfor. Lav et mindmap over alle de aspekter ved religion, som nævnes. Diskuter, om der er dimensioner, der mangler.

b) Prioriter definitionerne. Placer den definition først, som bedst definerer religion. Begrund, hvorfor du har prioriteret top og bund, som du har.

c) Hvilke billeder på side 14 illustrerer bedst de religionsdefinitioner, som du har prioriteret højest? Er der billeder, der slet ikke passer til de definitioner, du har valgt?

Citat 1:

Religion [...] er ønsketænkning efter min opfattelse. Noget man brugte i gamle dage for at forklare ting, som man i dag kan forklare med videnskab. Jeg tror, at i fremtiden har videnskaben taget over, og det meste religion er død.

Citat 2:

Religion er et kulturelt system og en social mekanisme (eller institution), som styrer og fremmer idealfortolkningen af tilværelsen og idealpraksis ved henvisning til én eller flere transempiriske magter.

Citat 3:

Den indre trang til tilbedelse synes altid at have været der; men fordi mennesket selv er hjælpeløst, kan det kun tilbede det, som det finder godt og magtfuldt.

Citat 4:

I religionens basis finder vi normalt tro på en eller flere magter, som opfattes som højerestående personer, der er ældre end mennesker og uafhængige af dem. Mennesket og de menneskelige kollektiver indtager en holdning af afhængighed af disse væsener, og dette afspejles i deres opførsel, etisk eller rituelt, og i en tro på muligheden for at kommunikere med disse højere magter.

Citat 5:

Når ét menneske lider af vrangforestillinger, kalder vi det sindssyge – når mange mennesker lider af vrangforestillinger, kalder vi det religion.

Citat 6:

Religion er intet andet end Guds love og Guds befalinger, og Gud er én, uanset om Han kaldes Krishna, Jehova, Allah osv. [...] Ufuldkommen religion er religion, hvor vi tilbeder Gud for at opnå materielle fordele, tryghed, sundhed, frelse eller befrielse. Som Janis Joplin sang det: "O Lord, won't you give me a Mercedes Benz?" En sådan religion er en bleg afglans af virkelig religion og mere et forsøg på at udnytte og drive forretning med Gud. Religionens virkelige formål er ikke i denne verden og i dette liv. [...] Religion er kun god og aldrig dårlig. Falskhed, hykleri, snæversynethed og kompromitterende og udvandede budskaber er kun udtryk for menneskelige svagheder, der har sneget sig ind og blandet sig med den ægte religions egentlige værdier og budskaber.

Citat 7:

Mennesket skaber religionen – det er ikke religionen, der skaber mennesket. [...] Religion er den betrængte skabnings sukken, følelsen af en hjerteløs verden, ligesom den er den åndløse tilstands ånd. Den er folkets opium. Ophævelsen af religion som folkets illusoriske lykke er dets virkelige lykkes fordring.

Citat 8:

Religion har forestillinger om håb og ideer [...]. Men ud over det, der foregår inde i hovedet, skal religion også have et praktisk og et normativt indhold. Det vil sige, at ideerne skal have indflydelse på den troendes liv, værdier og handlinger. [...] Desuden skal den overbevisning, man nærer, være dybfølt. Der skal være en vis modstand i overbevisningen, så man ikke blot skifter den ud, når en ny bliver foreslået.

Citat 9:

Enhver rite, enhver myte og enhver trosforestilling eller guddommelig skikkelse afspejler en oplevelse af det helliges dimension [...]. Bevidstheden om en virkelig og meningsfuld verden er inderligt forbundet med opdagelsen af det hellige. [...] At leve som et menneskeligt væsen var allerede i de ældste kulturer i sig selv en religiøs handling, for seksuallivet, arbejdet og det at få føden havde en sakramental betydning. Med andre ord; at være – eller rettere at blive – et menneske er ensbetydende med at være "religiøs".

Hvordan undersøger man religion?

Biologerne kan ved hjælp af mikroskoper undersøge levende organismer. Guds eksistens kan derimod hverken be- eller afkræftes ud fra objektive undersøgelser. Faktisk beskæftiger religionsvidenskab sig slet ikke med Guds eksistens. Faget mener nemlig, at religion er et *menneskeskabt* fænomen. Man undersøger derfor de *mennesker*, der mener, at Gud eksisterer. Religionsvidenskaben er interesseret i, hvordan menneskers forestillinger om det metafysiske kommer til udtryk i skrifter, genstande, ritualer, etik, normer, fællesskaber, politiske institutioner osv. Det kan man undersøge gennem religiøse hjemmesider, billeder, statistikker, tekster og interviews.

TEKST 2

Religionshistoriker Mikael Rothstein om religionsvidenskab

Jeg studerer i princippet religiøse mennesker på samme måde, som biologer studerer frøer, for nu at sige det lidt firkantet. Biologer er jo heller ikke frøer. [...] I min branche er der en tilbøjelighed til, at man er mindre religiøs, jo mere man studerer det. [...] I de historiske kilder kan vi jo se, hvornår guderne bliver opfundet, og hvordan folk konstruerer deres religiøse verdensbilleder i sociale processer. Religioner er noget, mennesker laver på samme måde, som de laver fodboldkampe og kogebøger.

Jyllands-Posten, 10.10.2002

I faget religion er det vigtigt, at du kan vurdere, om tekster er udtryk for en **udefra-synsvinkel** på religion, eller om der er tale om en tilhængers **indefra-synsvinkel** (se kapitel 18, side 262). Som tekst 2 viser, repræsenterer religionsvidenskaben en udefra-synsvinkel på religion. Den afviger fra en indefra-synsvinkel, der er den religiøse tilhængers syn. For den troende er Gud ikke skabt af mennesket, men eksisterer derimod uafhængigt af mennesket selv. Når religionsvidenskaben undersøger, hvordan verden ser ud fra de religiøses perspektiv, og hvordan det *opleves* at være religiøs, skal den, der betragter religion udefra, undersøge den indefra, dvs. gennem de troendes øjne.

To tilgange til religion

Den religionsvidenskabelige udefra-synsvinkel kan have forskellige metodiske tilgange til religion. I denne bog vil vi præsentere to tilgange.

I **religionsfænomenologien** – læren om hvordan det religiøse kommer til syne – interesserer man sig for religioners *indhold*. Man undersøger religionens forestillinger om Gud, myter, ritualer, helligsteder eller etik. Disse fænomener undersøger man *på tværs* af forskellige religioner for derigennem at afdække religiøse *fællestræk*. Man skræller det sociale, historiske og kulturelle lag af for at nå ind til religionens kerne eller essens. En fænomenologisk tilgang til billedet af gudstjenesten i Christiansborg Slotskirke (se side 14) vil fokusere på gudstjenesten som ritual, præsten som formidler mellem Gud og menigheden samt de religiøse forestillinger, der kommer til udtryk i de myter fra Det Gamle og Det Nye Testamente, som læses op under gudstjenesten.

I **religionssociologien** undersøger man religion som et *socialt* fænomen, der spiller en rolle for individer og grupper samt for et samfunds sammenhængskraft. Man beskæftiger sig fx med, hvilken *funktion* og betydning religion har, hvordan religiøse grupper er organiseret, hvordan forholdet er mellem religiøse minoriteter og majoriteten, eller hvilken sammenhæng der er mellem forskellige sociale klasser og religiøsitet. Religionssociologen interesserer sig derfor ikke for det religiøse indhold i gudstjenesten, men for folkekirken som institution, dens forhold til staten, og hvilke mennesker der går til gudstjeneste.

ØVELSE 4

TO TILGANGE TIL RELIGION

a) Hvilke billeder i collagen (side 14) viser primært noget om religioners indhold og er derfor af særlig interesse for religionsfænomenologien? Hvad viser de om religioners indhold?

b) Hvilke billeder viser primært noget om religioners funktion for individet og i samfundet? Hvad viser de om religioners rolle i det senmoderne samfund?

Brillekursus

Når man arbejder inden for religionsfaget, er det vigtigt, at man er bevidst om fagets særlige tilgang til virkeligheden, og at man kan anvende fagets centrale begreber. Opgaven nedenfor er en øvelse i at anvende begreberne og betragte virkeligheden gennem religionsfaglige briller.

ØVELSE 5

ANVENDELSE AF DE RELIGIONSFAGLIGE BRILLER

a) Repeter kapitlets centrale begreber og tilgange:
Indefra / udefra – sekularisering / afsekularisering – affortryllelse / genfortryllelse – den religiøse aktør – pluralisme – synkretisme – institutionaliseret / ikke-institutionaliseret religion – maksimalisme / minimalisme – religionsfænomenologi / religionssociologi.

b) Anvend begreberne i din karakteristik af Anne Behrs holdning i tekst 3.

c) På hvilke måder afspejler teksten centrale træk ved religion i det senmoderne Danmark?

d) Hvordan passer beretningen ind i den statistiske undersøgelse af danskernes religiøsitet (side 13)?

e) Hvilke sider af beretningen ville henholdsvis en religionsfænomenolog og en religionssociolog være interesseret i?

Anne Behr:
Bisættelse udenfor kirkens stemningsfulde kulisse?

Læs det før bedemanden kommer!
En beretning om, hvordan man kan skabe sin egen private bisættelse.

Min mand og jeg har aldrig været ivrige gæster ved bisættelser, dels kommer vi begge fra ikke særligt talstærke familier, dels har de relativt få bisættelser, vi har deltaget i, efterladt os med en tom og hul fornemmelse i forbindelse med det kirkelige ritual, som ingen af os – som ateister – kunne stå inde for, endsige finde trøst eller glæde ved.

For mange år siden udfyldte vi dokumentet "Min sidste vilje – til mine efterladte" og kendte derfor hinandens ønsker, men uden at vi i de gode år tænkte over eller nærmere undersøgte, hvordan de kunne udføres. Min mand blev så ramt af kræft, som udviklede sig uventet aggressivt, så han døde i løbet af 2 måneder i december 2003. [...]

Bedemanden gjorde meget ud af at fortælle, at der faktisk ikke er nogle begrænsninger for hvordan en individuel bisættelseshøjtidelighed kan afholdes, [...] og at man kun ved urnenedsænkning i havet skal indhente kirkeministeriets tilladelse. [...]

Bisættelseshøjtideligheden kom til at foregå i vores hjem, kisten blev bragt på et tidspunkt, der passede os og stod smukt pyntet, hvor før hospitalssengen havde stået. Der kom mange gæster, og enhver kunne gå ind og tage afsked med ham. Der blev holdt taler og sunget nogle af hans yndlingssange fra et sangblad, der blev fortalt historier om ham, og der var plads til gråd og latter, helt i hans ånd. [...]

4 uger senere blev hans urne nedsænket i Det Sydfynske Øhav. Jeg havde aftalt, at tre fiskere stillede med deres kuttere, og selv vejrguderne var med os. Solen skinnede fra en skyfri himmel, det var vindstille og vi tog ud 25 mand høj til kutternes stille tøffen, indtil vi fandt et smukt sted, motorerne stoppedes, og den absolutte stilhed var stemningsfuld og klar. Min kaptajn slog et slag på skibsklokken, da urnen skulle sænkes, og et slag, da det var sket. Ingen magiske 3 x 3 slag til os, tak. Alle, der ville, havde forsynet sig med en rød eller hvid rose, der så blev kastet ud og skabte et veritabelt rosenhav. Vi kredsede lidt omkring, før vi vendte stævnen ind mod land, hvor varm kakao og kringle ventede os.

Derefter var der afsked. Kaptajnerne skulle sammen med deres familier spise på den lokale kro, den nærmeste familie med venner spiste et andet sted. Det hele var arrangeret. Således blev vores dag begået. Jeg bad gode venner og naboer om hjælp, og uden den havde jeg ikke klaret det. Nu har jeg en god tryghed i hjertet om, at det var sådan HAN ville have ønsket sin afsked [...] Nu sidder jeg tilbage med et stort savn, men også med et smukt minde.

Ateistisk Selskab (ateist.dk) 01.02.2004